

## Jegyzetek

1. Hatvany Lajos: ADY II. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1959. 141–142.
2. ADY ENDRE ÖSSZES LEVELEI. Akadémiai Kiadó–Argumentum Kiadó, 2001. II. 157.
3. DISPUTA. *Nyugat*, 1914. február 1.
4. Balázs Béla: NAPLÓ 1903–1914. Magvető, 1982. 470.
5. Uo.
6. VILÁGIRODALMI LEXIKON. Kilencedik kötet. Akadémiai Kiadó, 1991. 65.
7. Balázs Béla: i. m. 470.
8. Görömbei András: A NAPLÓFORMA MAI VÁLTOZATAI. *Alföld*, 1993. 2. 56.
9. Pomogáts Béla: MAGÁNBSZÉD KÖZÜGYBEN – AZ ÚJABB MAGYAR NAPLÓIRODALOM HAGYOMÁNYAIRÓL. *Alföld*, 1991. 8. sz. 71–73.
10. Veres András: EGY MŰFAJ A GYORSULÓ IDŐBEN. *Alföld*, 1993. 2. 47.
11. Tarján Tamás: SZEMMAGASSÁGBAN XV. *Palócföld*, 1994. 1. 87.
12. VILÁGIRODALMI LEXIKON, 65.
13. Philippe Lejeune: ÖNÉLETÍRÁS, ÉLETTÖRTÉNET, NAPLÓ. L'Harmattan, 2003. 215–216.
14. Kenyeres Zoltán: ADY ENDRE. Korona Kiadó, 1998. 42.
15. Lejeune: i. m. 210.
16. ADY ENDRE ÖSSZES LEVELEI II. 143.
17. DISPUTA. *Nyugat*, 1914. február 1.
18. Lejeune: i. m. 214.
19. Uo. 217.
20. „Aki Adyt ismerte, a kesely arcú pogányban úgy ráismer a mi »Bandinkra«, mintha Ady tükörképét látná maga előtt.” Hatvany: i. m. 143.
21. Szilágyi Judit: MAGADTÓL MENEKVÉSED. FÜST MILÁN: NAPLÓ. Fekete Sas Kiadó, 2004. 217.
22. Uo. 205.

## Gréczi Emőke

# A NYUGAT KÖRÜL

Az itt közölt, eddig publikálatlan dokumentumokat, a *Nyugat* első nemzedékéhez tartozó írók egymáshoz fűződő viszonyának relikviáit Kiss Ferenc kéziratgyűjteményéből válogattuk.

Rippl-Rónai József Móricz Zsigmondhoz írt levele egy később elmélyült barátság kezdetét dokumentálja. (Az „író” kitétel Rippl-Rónai József esetében is – főleg ebben a körben – helytálló, hiszen EMLÉKEZÉS-eit éppen a Nyugat kiadó jelentette

meg.) Ady Endre két kézirata a Nyugat kiadóval és támogatóival (Hatvany, Fenyő Miksa) való rapszodikus kapcsolatát rögzíti. Móricz Zsigmond Kaffka Margit sírjánál elmondott gyászbeszéde nem pozíciójából (a Vörösmarty Akadémia alelnöke) adódó kötelessége volt, hanem az író iránti tisztelet újabb kifejezése. Karinthy Frigyes rövid levele pedig Babitshoz és kettejük Somlyó Zoltánhoz fűződő viszonyát érzékelteti.

## 1. Rippl-Rónai József kéziratos levele Móricz Zsigmondhoz

Kaposvár, Róma Villa, 1912. 10/1

Édes jó ujj [/] Pajtásom.  
Édes Zsigám!

Tudom, hogy Te is gondoltál ránk, „itt a pusztaságba” – de ne hidd ám, hogy mi nem láttunk volna lelki szemeinkkel el egészen az Üllői út végéig. Karácsonykor is, meg azután is. Sőt, azt is igen el tudtuk képzelni, hogy pereputtyostól lejöttek hozzánk az ünnepekre. Ezt nektek kellett volna megérezni. Tudod, hogy van számotokra mindig egy nagy sárga szobánk – két nagy ággal és kanapéval. Így csak disznót öltünk és rómahegyi bort ittunk a ti egészségetekre is, és iszunk amíg a világ világ lesz.

— — —

Szerettelek volna látni hogyan vizsgáltad éles szemeiddel Hatvani Lacit és hogyan a másikat: Osváth-ot a karikás szemüvegével a szemein? Irdd meg röviden mi történt? Mi az igazi oka ennek az esetnek?

Nemsokára fenn leszünk. – Szeretnénk látni benneteket.

Az ég áldjon meg!

Jóskád

Rippl-Rónai József emlékezéseiből már 1910-ben (december 16.) közölt a *Nyugat* folyóirat (Munkácsy Mihályról), a kötetet 1911-ben jelentette meg a Nyugat kiadó. Móricz Zsigmonddal való ismeretségét ez év kezdetére teszi Laczkó András (ECSET ÉS TOLL. RIPPL-RÓNAI ÉS AZ IRODALOM, Bp., 1983), kapcsolatuk első dokumentuma 1911 őszéről származik: a festő levélben köszöni meg Móricznak az ajándékba küldött dedikált kötetet. Barátságuk feltehetően a *Nyugat* decemberi kaposvári estjén mélyülhetett el, ahol Rippl-Rónai köszöntőjének szövege még az Ignotusszal való kapcsolatot feltételezi erősebbnek, az ugyancsak jelen lévő Móriczról kevesebb említést tesz, az itt közölt, 1912 januárjában írott levél viszont már barátságot feltételez. (Rippl-Rónai háborús rajzait bemutató kiállításán, 1915-ben az Ernst Múzeumban a festő mutatta be egymásnak Bartókot és Móriczot. 1917-ben Móriczné, majd 1923-ban az író portréját is elkészítette. Rippl-Rónai halála után Móricz írt nekrológot a *Nyugat* 1923. december 1-jei számába.)

A „Hatvani Laci” (Hatvany Lajos) és Osváth (!) Ernő kapcsán említett „*eset*” vélhetően a ketjük között lezajlott párbaj 1911 novemberében.

Érdeemes szólni a „*sárga szoba*”-ról, melyet jól ismerhetünk Rippl-Rónai több, 1909 és 1911 között készült festményéről (SÁRGA SZOBA, SÁRGA ZONGORASZOBA, KARÁCSONY stb.).

## 2. Ady Endre kéziratos levele Fenyő Miksához

Kedves jó Fenyőm,

Talán te is jobban bírod ez időket, mint én: nagyon szenvedek. Ugy-e nem kell hát magyarázgatnom, milyen nehéz levelet írni? Ellenben megházasodom Adyas könnyelműséggel, méltatlan romantikával. Nyilván (mert hiszek a magam sorsos életében) a végből, hogy ilyen mátkaságra s olyan szenzációra, mint a házasság most szükségem van. De persze iszonyuan szép és sivár napok várnak reám s legalább az első két hónapunkat szeretném a piszkosabb gondoktól mentesíteni. Szegény Ignotusszal, neki már írtam s táviratoztam a dologban. Valamit proponált, de erre vonatkozó újabb bíz-

tatást nem kaptam tőle. Az Athenaeum adna ki (állítólag Laci pénzén) könyvet, ha a „Nyugat” megengedi. Ha tudsz okosabb 1000 vagy 2000 koronát kigondolni, gondold ki, hálás leszek. Túlságos és gyanus óvatosság, de kijelentem, hogy nem ezért írtam a leveletemet. Fáj, hogy nem tudok olyan jó emberemnek, mint Te, legalább ilyen kontakturát tartani. Elkéstem kissé, de tudnod kell, hogy óhajtottam. Add át tisztelő kézcsókomat a feleségednek, minden tiedet üdvözölve. Öllelek szeretettel

Ady Endre

Csucs (Kolozs-vm.)  
1914 nov. 29.

Ady és Csinszka 1915 márciusában kötnek házasságot Budapesten. Ady már 1914 júniusában megkéri Boncza Berta kezét, ám a lány apja, Boncza Miklós megtagadja beleegyezését.

Még 1912-ben – miután Osváttal összeveszett – Hatvany Lajos kiszáll a Nyugat kiadóból, részvényeit eladja az Athenaeumnak. Honoráriumának elmaradt kifizetése miatt Ady bepereli a Nyugat Rt.-t, korábbi köteteinek kiadóját, az elhúzódo pereskedés éve alatt, 1914 (KI LÁTOTT ENDEM?) és 1918 (A HALOTTAK ÉLÉN, Pallas) között nem jelenik meg verseskötetete, holott a folyóirat minden számában közli a költő új verseit. Ady kiadási jogait végül Hatvany vásárolja meg, és 1917-től havi járadékot fizet Adynak, egyben finanszírozza új köteteinek és a régebbi kötetek újrakiadásainak (az Athenaeumnál) megjelentetését.

Hogy Ady mégis pénzt kér Fenyő Miksától, annak oka a Hatvanyval még meg nem kötött kontraktus és a per végkifejlete körüli bizonytalanság. Ady nem szakított a *Nyugattal*, amit Hatvany nem vett tőle jó néven („Ady, aki engem biztatgatott, ugyanakkor ellenfeleimmel is fraternizál”, Hatvany: ADY A KORTÁRSÁK KÖZÖTT, 1919).

### 3. Ady Endre kézírata

A Nyugat hírei

Ady Endre tudósítja azokat, akiket az ő dolgai érdekelnek, a következőkről. 1.) Három kötetnyi verse várja, hogy könyvvé váljék s egy furcsás próza-könyv is és hogy nem ő rajta múlt, hogy ez a négy kötet csak majd szeptember-októberben jelenhetik meg. 2.) Balázs Béla „Lélek a háborúban” című könyve szívéhez közel-esik s csak bajai, betegsége miatt nem írt eddig róla, de írni fog, ha él. 3.) Érdekes könyvek, kéziratok küldődtek hozzá s ezeket is (ígéret, de talán beváltható) meg fogja próbálni és becsülni. 4.) A magyar protestáns egyházi folyóiratokban meghurcoltatott és megvédelmezett, de a „Nyugat” közönségét nem akarja untatni avval, hogy itt harcolja ki magát és igazát.

Az írás születésének időpontját Balázs Béla kötetének (Kner) 1916-os kiadási éve segít megállapítani. Ady ekkor már nagybeteg volt, mégis besorozták, és egy kolozsvári hotelben kellett kivárnia, hogy felmentsék a katonai szolgálat alól.

Még 1915-ben összeállított egy kötetet A NAGY HITETŐ címmel, melynek címlapját Csinszka rajzolta meg, és 1915 márciusában a *Nyugat* meg is hirdette, ám sem a verseskötet, sem az összegyűjtött novellák kiadására a költő és a Nyugat Rt. közötti per miatt nem került sor. (Lásd az Ady által Fenyőnek írt levél kommentárját.)

Balázs Béla kötetéről végül nem jelent meg kritikája. Ebben az időben Jékey Aladárra, Hal mágyi Samura és Tömörkény Istvánra hívta fel a *Nyugat* olvasóinak figyelmét, kritikát pedig Tersánszky Józsi Jenő (VIZONTLÁTÁSRA, DRÁGA), Ignotus (EGY ÉV TÖRTÉNELEM), Révész Béla (BEETHOVEN-MINIATURE) könyvéről írt.

Az őt „meghurcolók” vezérszónoka Rákosi Jenő volt, aki durván nekiesett Adynak, „*Hatvány kitarítottját*”-nak, főként háborúellenes verseiért támadta 1915 novemberében a *Budapesti Hírlap* hasábjain. Móricz, Jászi, Ignó és mások Ady védelmére keltek, és Ady is válaszolt egy igen indulatos írással, amit a *Nyugat* végül nem közölt. Ellenben védekező „nyilatkozatainak” a kolozsvári *Újság* 1916 januárjában helyet adott, a *Nyugat* pedig márciusban lehozta Ady AZ ÉN KÁLVINISTASÁGOM című írását.

A *Világ* május 5-én jelenteti meg A PROTESTÁNS SZEMLENEK című Ady-cikket, ahol ismét „Dunántúli” (Rákosi írói álneve) áll a célkeresztben, és ahol utal arra, hogy a *Protestáns Szemle* a fenti, *Nyugat*-béli publicisztikája miatt „*egyházi átok alá*” vetette. Ugyanebben a témában született még két Ady-írás: ELLENSÉGEKKEL EGY SZÁNDÉKON (*Nyugat*, 1916. május 16.), VALLÁS ÉS DEMOKRÁCIA (*Világ*, 1916. június 29.). Végül tehát a *Nyugat*ban is igyekezett kiharcolni az „igazát”.

#### 4. Móricz Zsigmond kézzel javított gépirata: gyászbeszéde Kaffka Margit és fia sírjánál

Gyászoló gyülekezet,

Két koporsót eresztettek le itt előttünk a nyitott sírba. A nagyobbikban Kaffka Margit teteme van gondosan elhelyezve, a kicsiben kicsi fiáé. S én itt állok s nézem a dermedt képet, az erőszakosan elpusztított meg az ugyanazon járvány által lefonnyasztott csírra hogy tűntek el az életünkéből.

Kötelességem, hogy még egyszer köszöntsem kedves elmentünk emlékét a Vörösmarty Akadémia nevében s most tétován és ijedten állok itt, mint ember, mint talán osztályosuk a sorsban...

Fekete hajú, sápadt arcú, mély és ámuldozó szemű „Margit asszony”, aki mindenkítől félt [*áthúzva: egy kicsit*], mindenkit szeretett, mindenkit megnézett és megörökölt: borzongóan gazdag idegéletű író, aki olyan páratlan gazdagsággal szította lelke aranyporát, aki két kézzel halmozta fel másoknak szíve érzései fölösét: hol van Kaffka Margit... Hol a legnagyobb magyar íróasszony, aki kézben vitte bibliai olajmécsesét, melyet a Lélek táplál örök fényvel, s amerre járt vele, vezetett s vezetni fog minden időkig, csak ennek a szegény, most széthulló magyar életnek rombadólt törmelékei közt is... Hol van Kaffka Margit, a költő, akiből életre gyöngyözött a vérző sebajkú líra, amely szegény, meggyötört, munkában, életben elizzott szívnek zenéjét zenélte szívből szívbe át... Hol van Kaffka Margit, a mindig gondozott, finom előkelő, magán uralkodó úri lélek... Ah hol van megint egy áradóan kibuggyanó jajongása a Létnek.

Elment, eltűnt s eltűnése annál fájdalmasabb, mert nem az emberi élet immár megszokott s elviselhető rendes útján ment el. Elment azon az úton, amely ugyanígy fogyasztja most minden irányban s minden lehetetlenségeken át az egész magyar fajt. Elment azok után a millió deli férfiak után, gyenge asszonyi tetem, akik acélgolyóktól és bombáktól és bajonett szúrásoktól találva léptek át az ős Halál szelíd kapuján... Borzasztó idők: földművelésünk a sírok ásására apadt, iparunk helyett a temetői ipar fejlődött ki... Hogy elmentek, hogy elhulltak a termő lelkeknek, a termő magvaknak legdrágább garmadáit...

Hol vagyunk most, micsoda emberi élet az, amely körülöttünk van! Dermedten hull alá a szárnyaszegett gondolat, megfagyott minden érzés, indulat és eszme: fásult csüggedtség lóg a lelkeken a kihajszolt háborús irtózatok után... Kimerült nemzet s csüggedt apostolok...

Óh és e sírba szállt egy az apostolok közül, óh emberiség, nézz e sírra, erővel teljes élet pattant itt ketté... Emberek, emberek, hová jutottatok... Ötven hosszú hónapokig

vagdaltátok cserepekbe a lélek drága korsóit, s most még folyton egymást ölitek-é? Nem volt elég a harc?

Nem halljátok a szférák zenéjét s nem a Természet gúnykacaját... [*áthúzva: Ti ölitek egymást? Csak rajta:*] hogy fölszabadulnak az ősellenségek miriádjai a természet koronája ellen. Fölfalnak benneteket a láthatatlan farkasok és tigrisek csordái...

Ránk vannak szabadítva a sors méhéből minden elemek, mert fekély és rothadás borítja az emberiség lelkét: ennek a gennyes kórnak türelmi kényszere alatt lebegnek fel a fekete halál lobogó magvai, amelyek elemésztették e szegények életgyökerét s a melyek készen állanak, hogy hullákkal tömjék meg a bérkaszárnnyakat és holttetemekkel borítsák az országutakat.

Szegény halottaink, menjetek el magnak a föld kebelébe s ezer és ezer halál-testvértel hajtásotok ki minél előbb, kikeletre, az emberi szívekben a nagy lélekváltást, amelynek el kell jönnie, ha csak az emberiség nem akar egymás szívetől megverettetve mind mind utánatok visszahullani, ahonnan vétettünk: a Földbe...

Kaffka Margit, a megháborodott emberi szívek harcának drága és ártatlan áldozata, isten veled.

A temetésről (1918. december 4.) talán a legmegrázóbb emlékezés Schöpflin Aladártól való: „*Kaffka Margit temetése a farkasréti temetőben, ólmos-esős zord decemberi alkonykor, a háborús katasztrófa pánikjában és a spanyol-betegség szörnyűségének tetőpontján vergődő város felett. Harmincan-negyvenen lehettünk, félelemtől vacogva, hidegtől dideregve, tompa fájással gyötört szívünkben. Még ma is iszonyat fog el, ha álmatlan éjjel rá gondolok. Akkor éreztem először életemben a halál borzalmas valóságát. Az volt az érzésem, hogy most minden meghal.*” (TEMETÉS UTÁN EGY NAPPAL. *Nyugat*, 1928. november 16. Tóth Árpád-émlékszám.) Kaffka Margitot és fiát november 26-án szállították kórházba (Schöpflin egy nappal korábban járt náluk, ekkor a kisfiú fejfájásra panaszkodott), halálhírüket a Vörösmarty Akadémia alakuló ülésére Hatvany Lajos vitte december 1-jén.

A *Nyugat* nevében Babits, a Vörösmarty Akadémia nevében Móricz búcsúztatta Kaffkát. A *Nyugat* tudósítása (1918. karácsony) csak összefoglalja a két gyászbeszédet, de nem közli szöveg-hűen. Már ekkor elkezdődik a gyűjtés az író síremlékére (kezdetnek a Vörösmarty Akadémia 5000, Fenyő Miksa 400 pengőt ajánl fel), Kövesházi Kalmár Elza művének felavatására 1939. június 11-ig kell várni, az avatóbeszédet Schöpflin Aladár mondja (közölve: *Nyugat*, 1939. július).

A Vörösmarty Akadémia elnöke a nagybeteg Ady volt, az elnöki teendőket ekkor ténylegesen Móricz látja el, aki a *Nyugat*-ban már 1912 elején (február 1.) csodálattal adózik a SZÍNEK ÉS ÉVEK iránt, amely akkor még könyv formájában nem, csak a *Vásárnapi Újság* által közölt folytatásokban jelent meg.

## 5. Karinthy Frigyes kéziratos levele Babits Mihályhoz

Kedves Mihály,

Tudod, nem szoktam protezsálni, pláne verset. Most mégis megteszem, mert Somlyó Zoltán, akinek idemellékelt igazán szép (bár kissé feltűnően beauadelairi) [!] versét küldöm Neked a *Nyugat* részére, meg van győződve róla, hogy Te személyesen utárod őt. Nagyon kérlek, a kedvemért – ha lehet – olvasd el szeretettel, Somlyónak tudtommal nem volna kifogása, hogy egy-két szót vagy interpunkciót kijavítsak benne, ha közlésre jónak látod.

Szeretettel ölel

Karinthy F

Somlyó Zoltán változó színvonalúnak tartott verseit a *Nyugat* viszonylag ritkán közli. Ezúttal a baráti köréhez tartozó Karinthynek mégiscsak sikerülhetett a versrovatot szerkesztő és Somlyót nem különösebben kedvelő Babitsnál elérni, hogy a versek helyet kapjanak a lapban: 1935. júniusi száma a PÁPOK I., PÁPOK II. és PÁPOK III. című verseit közli.

Fennmaradt egy levél 1928-ból (az OSZK gyűjteményében), amelyben a nagy szegénységben élő Somlyó Zoltán Babitshoz fordul a Baumgarten Alapítványtól kapható esetleges támogatás ügyében, és ehhez mellékel egy levelet Karinthytól, aki a „*legteljesebb meggyőződéssel*” támogatja Somlyó kérését.

Karinthy és Babits habitusa, életmódja igencsak eltért, azonban kölcsönös tiszteletükről számos kritika, méltatás és levél tanúskodik. Karinthy Ferenc egy nyilatkozatában említést tesz egy hangfelvételtől is, amelyet 1940 februárjában Babits játszott le neki, amikor Devecseri Gáborral vendégségben jártak a beteg költőnél. A felvételen a szófukar Babits és a bőbeszédű Karinthy beszélgetett kellemes hangulatban egymással. (KARINTHY FERENC EMLÉKEI BABITS MIHÁLYRÓL. BABITS ÉS KARINTHY FRIGYES. Bp., 1988.)

Kelevéz Ágnes

## EGY LEGENDÁS OSVÁT-LEVÉL NYOMÁBAN

Az induló *Nyugat* egyik nagy felfedezettje Babits Mihály. 1908. november 19-én a *Nyugat* elegáns, céges levélpapírján Osvát egymondatos levelet ad postára a Fogarason tanító, pályája elején álló költőnek: „*Tisztelt Uram, kérem, küldje el nekem összes műveit. Híve Osvát Ernő*”.<sup>1</sup> Babits hamarosan válaszol, és kéziratokkal kitömött borítékot küld a szerkesztőségnek. A visszaemlékezések szerint így kezdődik az a több évtizedes történet, melynek során Babits a *Nyugat* állandó munkatársa, majd végül főszerkesztője lesz. Volt-e előzménye a híres levélváltásnak? Mi került a küldeménybe? Mit választott ki Osvát közlésre? Mi lett a további sorsa a kéziratoknak? Izgalmas és eddig megválaszolatlanul hagyott kérdések.

Babits 1923-ban, Osvát Ernő írói jubileumán, a következőképpen eleveníti föl kapcsolatuk kezdetének történetét. „*Elmondom, hogyan kerültem én az Osvát Ernő gárdájába. A Nyugat első évfolyamában kritika jelent meg arról a híressé vált váradi verskönyvről, ami az én első darabjaimat hozta, havasok alján búsultam én akkor. Kiváló költő írta a kritikát, szép és okos cikk volt, de kissé túl szigorú, engem alig méltatott említésre. Most jól megérteni, mit tett Osvát Ernő, ahhoz tudni kell, mi neki az írott szó. [...] A toll, az írás tisztelete, szinte mint egy vallásos tilalom, megnehezítette betűit s megsokszorozta értéküket. S ezért az a szerkesztői jegyzet, amit akkor ehhez a kritikához csatolt, s amelyben, kilépve a láthatatlanságból, engem, fiatal és ismeretlen költőt, különösen és név szerint védelmébe fogott, ez a pár egyszerű és prózai szó a csillag alatt szinte avval a pátozzsal hatott, mint mikor a néma megszólal, váratlan és csodamód, hogy valami drága kincset megvédjen.*”<sup>2</sup> A „*váradi verseskönyv*” A HOLNAP, a „*kiváló költő*” pedig Kemény Simon, aki Ady köpönye alá sorolva be minden holnapost, a következő pár mondatot írta az újonnan föltúnt fiatal költőről: „*Mert csakugyan ezeknek apjuk, anyjuk, nagyapjuk: mindenük Ady Endre. Még Babits Mihálynak legkevesébe, de neki is.*” Ehhez az ismertetéshez fűzte Osvát Ernő sokszor idézett, kivételes szerkesztői érzéket